

Nr 750

av herr Hermansson i Stockholm m. fl.
om åtgärder till förbättring av arbetarskyddet.

Den av utredningen för yrkesskadeförsäkringens finansiering (SOU 1970: 49) föreslagna arbetarskyddsfonden, som av socialministern föreslagits få en storlek av över 20 miljoner kr. är i och för sig ett positivt bidrag till en förbättrad arbetsmiljö. Förutom mot det förlegade uttrycket "arbetarskydd" i samband med fonden kan följande kritik riktas mot den.

Det föreslagna beloppet, ca 20 miljoner kr., är inte tillnärmelsevis avstämt mot dels totalkostnaderna för yrkesskadorna, dels de kostnader industrin årligen investerar i kampen mot den yttre miljöförstöringen. Det förra beloppet uppgår till i runt tal en miljard kronor och det senare till hundratals miljoner kronor. Om ett systemanalytiskt betraktelsesätt används, torde det tiofaldiga beloppet för fonden kunna anses mera adekvat. Detta gäller dock enbart under en viktig fundamental förutsättning. Det anges i statsverkspropositionen att fonden, *vars namn bör vara arbetsmiljöfonden*, är avsedd att öka förutsättningarna för forskning, utbildning och information. Betydelsen av forskning inom arbetshälsövärderna har emellertid betydligt överskattats. Det är lätt att statistiskt visa att de allvarigaste och vanligaste yrkesskadorna härrör från ett mycket begränsat antal skadefaktorer, som varit kända som yrkessjukdomsframkallande sedan århundraden. Dessa sjukdomars förebyggande med tekniska medel har oftast varit fullt klarlagt i facklitteraturen sedan decennier. Detsamma gäller i stor utsträckning de s. k. olycksfallen, vilka onödigtvis ofta tillskrivs "mänskliga faktorer" men vilka till övervägande del faller inom några få triviala kategorier (halkningar, fall, nedfallande föremål). Naturligtvis onödiggör inte detta viss forskning främst rörande nya kemiska skadefaktorer och "olycksfallens" djupare orsakssammanhang. För omedelbara och nödvändiga åtgärder med hög prioritet behöver dock inte inhemska forskningsresultat först inhämtas, då rik dokumentation finns att hämta utomlands.

Av väsentlig och avgörande betydelse är framför allt att hela frågan om arbetsmiljön angrips på ett nytt sätt, som så mycket som möjligt skiljer sig från det nuvarande, vilket främst präglas av att arbetsköparnas kortsiktiga krav på företagsekonomisk lönsamhet styr arbetsmiljöns utformning.

Teknisk och medicinsk kunskap samt ekonomiska resurser måste samordnas till ett styrt system utifrån andra effektivitetskrav än de som f. n. styr utvecklingen mot försämring av arbetsmiljön. Arbetsmiljöns effektivitet kan resultatvärderas genom snabb statistik, budgetering av kostnader och fördelning av resurser, t. ex. ur en allmän arbetsmiljöfond.

Som en förutsättning gäller då att lönearbetarna får verkliga maktresurser och att de förebyggande åtgärderna vid många företag inte får vara beroende av det enskilda företagets resurser, utan att resurserna fördelas till de områden — även omspännande flera industrityper — där bristerna är störst.

Snabb statistik

Som ett grundläggande instrument för styrningen av arbetsmiljöåtgärderna måste en snabbt framtagen och mera allsidigt omfattande statistik än den nuvarande tjäna. Den nuvarande eftersläpningen på 3 år är synnerligen otillfredsställande. Det har ställts i utsikt att den skulle kunna nedbringas till 2 år, vilket inte innebär en verklig möjlighet att använda statistiken som styrfunktion. Enbart om redovisningstiden nedbringas till ca 6 månader, vilket är fallet utomlands, får statistiken verklig mening vid prioriteringen av resurser.

Budgetering av arbetsmiljökostnaderna

Intet företag i Sverige torde offentligt eller internt redovisa sina totala arbetsmiljökostnader. I enstaka fall budgeteras läkararvoden e. d. I kontrast härtill har Industriförbundet offentliggjort de procentuella investeringskostnaderna för den yttre miljövården inom i synnerhet den kemiska industrin (ca 7 procent av de totala investeringskostnaderna). Det måste framstå som utomordentligt otillfredsställande att de tekniska och medicinska arbetsmiljökostnaderna inte budgeteras som andra nödvändiga utgiftsposter för den industriella och sociala produktionen.

Hygieniska gränsvärden

Jämte snabb och täckande statistik över yrkesskador är de hygieniska gränsvärdena för kemiska och fysikaliska skadefaktorer av grundläggande betydelse för ett styrt arbetsmiljösystem. Efter decenniernas yrkesmedicinsk forskning i Sverige finns ännu inget officiellt hygieniskt riktvärde inom arbetslivet. De värden (ca 80 st.) som rekommenderas av arbetsmedicinska institutet är med ett par undantag när direkt kopierade från en amerikansk publikation över värden. Det bör framhållas att de amerikanska värdena definieras på ett helt annat och betydligt liberalare sätt än motsvarande sovjetiska. Dessutom är förhållandet det att de amerikanska gränsvärdena, vilka i regel är flera gånger högre än

de sovjetiska, undergår revidering nedåt. Det är varken från forskningsmässiga eller sociala synpunkter självklart att de amerikanska värdena skall stå modell för de svenska. En snar ändring måste här komma till stånd i vad gäller såväl antalet och ursprunget till värdena som deras tillämpning. Det bör betraktas som en självklarhet att de skall inskrivas i kommande, ny arbetsmiljölag (med möjlighet till årlig revision). Det bör likaså vara självklart att mätningar för kontroll av värdena sker på alla arbetsplatser där fysiska hälsorisker finns. För närvarande sker detta sannolikt på högst en procent av dessa arbetsställen.

Lönsamma företag — olönsamma människor

En lagstiftning beträffande arbetsmiljön kan inte endast omfatta fysikaliska och kemiska skadefaktorer. På de anställda utövar den yttre miljön också ett socialt och psykologiskt inflytande, som måste regleras i lagstiftning i syfte att skydda mot hälsorisker.

Arbetsmiljön är i många industrier stadd i försämring. Ackordsheten, det alltmer höjda arbetstempot, arbetets sönderdelning i små upprepade delmoment, den ökade volymen skiftarbete och införandet av monotona övervakningsuppgifter är faktorer som är den väsentliga orsaken till stress- och förslitningsskador. Dessa reaktioner är orsaken till att allt fler arbetare slås ut ur arbetslivet vid allt yngre ålder. Samhällets insatser på dessa områden har huvudsakligen varit av defensiv karaktär. Ökade möjligheter till förtidspensionering, fler platser i skyddade verkstäder och införandet av s. k. halvskyddad sysselsättning erbjuder i och för sig många utslagna den enda chansen till minimal ekonomisk trygghet. Samtidigt innebär emellertid denna typ av åtgärder en mängd faromoment:

De stigande kostnaderna för denna typ av åtgärder måste bäras av andra lönearbetare, medan arbetsköparna, som bär ansvaret för den försämrade arbetsmiljön, i stället kan ta in ökade vinster.

Förtidspensionering ger visserligen en mycket knapp ekonomisk trygghet men löser inte problemet med en meningsfull sysselsättning. En pensionering är i dag ofta en dom till livslång inaktivitet.

Den skyddade sysselsättningen innebär en kategorisering där man skapar en "andra klassens" arbetsmarknad med sämre löner, sämre arbetsvillkor och sämre framtidsutsikter för de anställda.

Skyddade verkstäder fungerar ofta som en direkt eller indirekt subvention åt monopolkapitalet genom att samhället för en låg kostnad övertar vissa produktionsgrenar. Den s. k. halvskyddade sysselsättningen innebär ofta direkt subvention där arbetsköparna får betalt för att de upprätthåller något som bör vara ett självklart sysselsättningsansvar.

Utsorteringsprocessen hotar i dag att få sådana proportioner att konsekvenserna är helt oacceptabla från både mänsklig och ekonomisk

synpunkt. Antalet förtidspensionärer överstiger 200 000. Kön av arbetsvårdssökande närmar sig 100 000 människor. Enligt beräkningar av docent Einar Helander löper omkring 800 000 människor risk att ställas utanför arbetslivet medan de är i arbetsför ålder. Det är inte längre någon isolerad grupp av "handikappade" som slås ut ur arbetslivet. Majoriteten av de svenska lönearbetarna står inför risken att bli utslagna från sina arbeten.

Makt åt de anställda

Detta är således ett problemområde som måste angripas med generella åtgärder, som direkt ingriper i arbetsgivarens rätt att behärska arbetsplatserna med hjälp av § 32 och liknande bestämmelser. I särskild motion har vi föreslagit lagstiftning som upphäver § 32, vilken bör ersättas med vetorätt i olika frågor. I detta sammanhang vill vi trycka på följande åtgärder.

1. Rätten att kvarstå i arbete trots minskad arbetsförmåga på grund av ålder eller sjukdom bör fastslås i lag. Arbetsgivarens skyldighet att i sådana fall erbjuda lämpliga arbetsuppgifter bör gälla även ålderspensionärer.

2. Omplaceringar på grund av nedsatt arbetsförmåga måste godkännas av fackföreningen och får inte medföra minskad sammanlagd inkomst.

3. 34—36 timmars arbetsvecka bör införas för anställda med skiftarbete, nattarbete, underjordsarbete samt i arbeten som av särskilda skäl bedöms som psykiskt eller fysiskt påfrestande exempelvis monotona övervakningsuppgifter. Viss jour- och beredskapstjänst bör som regel i detta sammanhang inräknas i den totala arbetstiden.

4. Vid kontinuerliga arbetsprocesser bör införas lagstadgad rättighet till 10 minuters paus varje hel timme. Dessa pauser inräknas i den betalda arbetstiden.

5. Arbetarskyddsstyrelsen ges bemyndigande att utfärda föreskrifter om högsta tillåtna hastighet vid löpandebandsarbeten och högsta tillåtna arbetshastighet vid repetitiva (ensidigt upprepade) arbetsprocesser.

6. Anslag ges från arbetsmiljöfonden och från arbetsmarknadsstyrelsens anslag till att stödja en systematisk tvärvetenskaplig forskning om utsorteringsorsaker, omfattning samt medicinska och sociala verkningar.

Samordning och styrning

Till det styrda system som kan utformas i mikroskala av företagen fordras som primär förutsättning också ett överordnat samhälleligt system av lagstiftning, övergripande statistik och inspektion. Inga delar av detta system fungerar f. n. tillfredsställande. Väsentliga förstärkningar

måste till, så att t. ex. inspektion kan ske minst en gång per år och arbetsplats. Förstärkning av arbetarskyddsstyrelsen bör också kunna ske genom att det nuvarande arbetsmedicinska institutet knyts till verket. Någon väsentlig självständig forskning sker inte vid institutet, vars huvudsakliga inriktning nu är att utbilda läkare och ingenjörer för näringslivets behov.

Arbetarskyddsstyrelsen bör utvecklas till en samordnande central instans med stark löntagarrepresentation för att samordna och styra utformningen av en bättre arbetsmiljö.

Facklig kontroll — fackliga maktbefogenheter

För att fortlöpande kunna förbättra arbetsmiljön krävs en effektiv kontroll från de anställdas sida. Detta kräver kraftigt utökade fackliga resurser för verksamhet inom arbetsmiljöområdet. Stödet av en sådan verksamhet bör bli en högt prioriterad angelägenhet för arbetsmiljöfonden.

Skyddsombud och facklig skyddsinspektör bör erhålla obegränsad inspektionsrätt inom sitt verksamhetsområde. Detta bör också innefatta rätten att granska planerade produktionsförändringar från arbetsmiljösynpunkt.

Skyddsombuden bör erhålla rättighet att ensidigt och när som helst påkalla inspektion av statlig myndighet samt självständigt låta utföra behövliga mätningar.

Skyddsombuden bör erhålla rättighet att beordra arbetets avbrytande i fall där allvarliga hälsorisker kan misstänkas. Sådana avbrott bör gälla tills statlig myndighet inspekterat arbetsplatsen. Sådana avbrott får inte innebära någon lönereduktion för de anställda. För att garantera utbetalandet av löner bör en särskild arbetsgivarfinansierad fond inrättas.

Ur arbetsmiljöfonden bör anslag ges som helt finansierar inrättandet av ett institut i arbetsmiljöfrågor i fackföreningsrörelsens regi. Detta institut bör få följande tre huvuduppgifter:

1. Bedriva forskning på arbetsmiljöområdet.
2. Organisera och leda utbildning av skyddsombud.
3. Utbilda fackliga skyddsinspektörer. Dessa bör ha ingenjörsutbildning, och de skall ha till uppgift att biträda skyddsombuden i deras arbete och bör liksom dessa ha obegränsad inspektionsrätt på arbetsplatserna.

Fackligt institut i arbetsmiljöfrågor

Inrättandet av ett institut i facklig regi är av särskilt stor vikt, då fackföreningsrörelsen hämmats i sitt arbete i arbetsmiljöfrågor på grund av bristande vetenskapliga och personella resurser. Av denna anledning är det också särskilt väsentligt att institutet kombinerar forskning och utbildning. Då institutets inrättande torde vara ett allmänt

samhällsintresse, är det självklart att dess verksamhet helt finansieras ur arbetsmiljöfonden.

Förbättrad utbildning av skyddsingenjörer

I landet finns f. n. ca 500 skyddsingenjörer, av vilka ett 70-tal har någorlunda kvalificerad utbildning. Detta innebär att endast några promille av landets arbetsplatser har tillgång till företagsanställd skyddsingenjör. Även om detta i och för sig är en ousäktligt låg siffra, är förhållandena i realiteten än värre genom den låga status detta arbete har inom företagen. För den yttre miljövärden inrättas (ofta i PR-syfte) nu flera överingenjörsbefattningar. Ingen motsvarighet till detta finns för den tekniska arbetsmiljövärden. Det är ett lågstatusarbete som ofta lämnas till någon "udda" ingenjör som bisyssla. En total omvärdering är här befogad. Svenska teknologföreningens förslag om inrättande av en professur för arbetsmiljö bör bifallas som ett led i strävandena att få fram skyddsingenjörer med kvalificerad utbildning för sitt arbete.

Vi har i denna motion utvecklat en helt ny princip för hur arbetsmiljöproblemen måste angripas, varvid den självklara utgångspunkten är att alla åtgärder måste underordnas principen att lönearbetarnas krav på en god arbetsmiljö måste ställas före kapitalägarnas krav på vinstmaximering.

Flera förslag och synpunkter bör bli föremål för beaktande och konkretisering i den utredning som arbetar med frågan om en ny arbetsmiljölag. Den rovdrift på lönearbetare, som försiggår på många arbetsplatser, gör det nödvändigt att redan nu fatta konkreta beslut i en rad frågor.

Med hänvisning till vad som anförts i motionen föreslås

att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte hemställa

1. att regeringen tar initiativ till åstadkommandet av en löpande och snabb statistikföring över inträffade olycksfall och yrkesskadefall inom arbetslivet samt om skyldighet för företagen att budgetera arbetsmiljökostnaderna,
2. att till pågående utredning om arbetsmiljö- och arbetarskyddslagsfrågor för ställningstagande hänskjuts frågan om att gripa ut och snabbutreda frågorna om lägsta hygieniska och tolerabla gränsvärden för hälsorisker, fastställandet av rätt till 10 minuters paus varje hel timme vid kontinuerliga arbetsprocesser, högsta tillåtna hastighet vid löpandebandarbeten och arbetshastighet vid repetitiva arbetsprocesser, stärkt ställning och ökade befogenheter för skyddsombuden och inrättande av fackliga skyddsinspektörer samt att förslag skyndsamt framläggs härom:

att riksdagen måtte uttala sig

dels för ett inordnande av arbetsmedicinska institutet under arbetarskyddsstyrelsens ledning och att denna erhåller en stark lön-

tagarrepresentation i syfte att bli en samordnande instans för att styra utformningen av en bättre arbetsmiljö;
dels att den i statsverkspropositionen aviserade arbetarskyddsfonden utformas till en arbetsmiljöfond — enligt i motionen angivna riktlinjer — med uppgift att utge anslag för att inrätta och stödja ett fackligt institut i arbetsmiljöfrågor;
att en professur i arbetsmiljö inrättas.

Stockholm i januari 1971

C. H. HERMANSSON (vpk)
i Stockholm

NILS BERNDTSON (vpk)
i Linköping

GUSTAV LORENTZON (vpk)

LARS-OVE HAGBERG (vpk)

BROR ENGSTRÖM (vpk)

LARS WERNER (vpk)
i Tyresö

EIVOR MARKLUND (vpk)

KARL HALLGREN (vpk)

SUNE OLSSON (vpk)
i Stockholm

IVAR HERMANSSON (vpk)
i Malmberget